

Андрощук І. В. Колективні форми навчально-трудової діяльності як засіб налагодження взаємодії на уроках трудового навчання. Трудова підготовка в рідній школі. 2017. № 2. С. 8–11.

Андрощук Ірина Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики трудового і професійного навчання Хмельницького національного університету

КОЛЕКТИВНІ ФОРМИ НАВЧАЛЬНО-ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСІБ НАЛАГОДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Характер взаємодії в навчальному процесі значною мірою впливає на розвиток особистості учня, його тип поведінки, взаємовідносини в колективі, формування здібності комунікативних здібностей, умінь співпрацювати. Саме взаємодія між суб'єктами навчально-виховного процесу детермінує цілі педагогічної діяльності та взаємовідносин, тим самим здійснюючи вплив на всебічний розвиток особистості школяра.

Безумовно неможна педагогічну взаємодію розглядати окремо від соціалізації особистості. Відмітимо взаємообумовленість цих процесів. Хоч, як відмічають дослідники, сила соціального спрямування залежить не лише від педагогічної взаємодії, а й від тих ідей та ідеалу, які пропонуються особистості. Враховуючи це, вчителю трудового навчання потрібно пам'ятати, що спрямованість виховної взаємодії дає позитивний результат лише у тій навчально-трудовій діяльності учнів, в якості якої можливий конкретний прояв ними своєї позиції, своїх смаків, свого варіанту взаємодії. Маючи змогу реалізувати себе, як особистість, учень стає повноправним

суб'єктом взаємодії. При цьому важливою є можливість самореалізації. Тому завдання вчителя налагодити суб'єкт-суб'єктну взаємодію на уроках трудового навчання, що сприятиме вирішенню таких основних завдань: формувати в учнів гуманних взаємин; формувати ціннісне ставлення до людини та її життя; залучати учнів до загальної системи культурних цінностей, морально-етичних норм; вчити школярів поважати думки і права кожної людини; розвивати здібності до емпатії, співчуття і співпереживання; розвивати індивідуальність учнів на основі виявлення та реалізації їх природних задатків і творчого потенціалу; формувати потребу в самопізнанні та саморегуляції поведінки; розвивати почуття власної та національної гідності, самоповаги, здатності до рефлексії; формувати культуру спілкування, відповідальність. Їх реалізації сприяє використання на уроках трудового навчання колективних форм організації навчально-трудої діяльності учнів.

Досвід роботи вчителів трудового навчання свідчить, що найбільші можливості для налагодження взаємодії створює колективна діяльність на різних етапах уроку: актуалізації опорних знань, вивченні нового матеріалу, самостійній роботі учнів, закріпленні і поглибленні знань, систематизації та узагальненні вивченого матеріалу, контролі та корекції знань і т. д.

В основу колективної форми діяльності покладена колективна робота учнів, що реалізує відношення «діяльність вчителя – діяльність класу – діяльність учня». Основна функція вчителя під час реалізації цих відносин полягає у спрямуванні діяльності учнів на досягнення освітньої мети, підтримка та заохочення їх до самостійної роботи.

Колективні форми навчально-трудої діяльності учнів на уроках трудового навчання дозволяють реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги і співробітництва.

Психологи наголошують, що колективна навчальна діяльність стимулює зміни у мотиваційній сфері суб'єктів навчання. Оскільки підлітками більше всього цінується та діяльність, яка дозволяє їм взаємодіяти

один з одним, то цілком можливо, що включення підлітка у колективну навчально-трудова діяльність обумовлюється можливістю поспілкуватись, допомогти один одному, кооперовано вирішити певну навчальну задачу.

Таким чином, важливою особливістю колективної навчально-трудова діяльності учнів є можливість взаємодіяти як з вчителем, так і з іншими учнями. Саме в ході такої взаємодії встановлюються суб'єкт-суб'єктні відносини між учасниками взаємодії.

Колективна навчально-трудова діяльність учнів не залежно від етапу її реалізації характеризується сумісними діями та взаємовпливом у ході спільного вирішення навчальних завдань. Така форма організації навчально-трудова діяльності учнів сприяє активізації діяльності всіх без виключення її виконавців.

Колективна форма навчання сприяє успішному досягненню освітніх, виховних і розвиваючих цілей навчально-виховного процесу незалежно від рівня успішності учня. Це пояснюється тим, що при такій організації роботи слабкі учні виконують обсяг будь-яких завдань на 20-30% більший, ніж при фронтальній роботі. Це реалізується саме завдяки співпраці їх із учнями з кращим рівнем успішності.

Варто відзначити, що взаємодія учнів в одній групі або парі не завжди дає позитивні результати в роботі. Доцільно об'єднувати учнів, які мають різні рівні навчально-трудова активності. До того ж один із них повинен відзначатися відповідальним ставленням до учіння. Спільна робота школярів з низьким рівнем навчально-трудова активності не дає позитивних результатів.

Розвивальна цінність колективної діяльності забезпечує розвиток та вдосконалення комунікативних умінь учнів. Так як у ході взаємодії вони мають вміння толерантно обмінюватися думками, вислуховувати свого опонента та з повагою відноситися до його думки, знаходити компроміс під час вирішення навчально-трудова завдань.

Виховний потенціал колективної навчально-технологічної діяльності учнів полягає перш за все у формуванні досвіду гуманних взаємин на основі засвоєння та реалізації етичних норм і гуманістичної моралі (гуманність, милосердя, чесність і правдивість, справедливість, повага людської гідності, благородство і великодушність, совісність, порядність, почуття провини і каяття, терпимість і взаєморозуміння, стійкість і мужність).

Робота в колективі формує товариські стосунки між учнями, потребу у взаємодопомозі, адже успішність розв'язання освітніх завдань залежить від злагодженої роботи в команді, вміння співпрацювати. Це доводять і дослідження психологічних аспектів діяльності малих груп, згідно яких доведено, що «процес безпосередньої соціальної взаємодії, що відбувається в малій групі і створює соціальне мікросередовище людини, є надзвичайно сильним фактором формування й виховання особистостей...» [3, с. 115].

При розв'язуванні навчальної задачі або трудового завдання за допомогою колективних (парна, ланкова, бригадна, групова) форм організації навчальної діяльності учнів на уроках трудового навчання, співробітництво школярів може здійснюватись по-різному. По-перше, співробітництво може бути на всіх етапах виконання завдання: від задуму та його реалізації до представлення готового виробу. По-друге, учні можуть виконувати завдання індивідуально, але з елементами взаємодопомоги і періодичного обговорення ходу роботи. Це дозволить кожному реалізувати свій творчий потенціал, проявити свої індивідуальні особливості, смаки, своє бачення та втілити їх у виробі одночасно співпрацюючи з іншими, тим самим уникаючи можливих помилок у роботі. По-третє, кожен з учнів групи може індивідуально виконувати частину спільного завдання, після чого проводиться підсумок, обговорення одержаних результатів та формулюється загальна відповідь.

Можна констатувати, що залученню учнів до педагогічної взаємодії з використанням колективних форм сприяють методи, що передбачають суб'єкт-суб'єктну взаємодію: проблемні, ігрові, інтерактивні, дослідницькі. Саме вони стимулюють і мотивують навчально-трудова діяльність учнів,

уможливлюють співпрацю між учасниками освітнього процесу, забезпечують обмін цінностями, набуття досвіду взаємодії.

Розглянемо можливості включення учнів до колективної форми діяльності на уроках трудового навчання.

На етапі актуалізації опорних знань та життєвого досвіду учнів 7 класу під час вивчення теми «Створення композиції оздоблення виробу» можна використати інтерактивний метод навчання – «асоціативний куш».

Для цього вчитель розділивши учнів на групи пропонує їм до слова, яким він позначив тему, назвати слова відповідно до тих асоціацій, які у них виникають. Відповідно вказану тему вчитель позначив словом «композиція». Кожна група фіксує свої асоціації на папері, потім вони оформлюються на дошці у вигляді своєрідного «куща», гілки якого містять асоціативні відомості про це слово. Асоціативні слова до слова композиція, які учні називали це: малюнок, розміщення, поєднання, орнамент, ескіз, біоніка, картина, модель.

На етапі мотивації можна використовуючи групову форму навчання провести інтерактивну гру «Банани». Для цього вчитель заздалегідь добирає фразу, за допомогою якої зашифрує тему уроку. Після цього, зашифровує тему уроку у вибраній фразі без зміни послідовності літер та записує на дошці. Наприклад, *«В'язантехняногачлокомгіястимувилюєкорозунанмоняв усердіяльветнікисть»*. Потім, попередньо розподіливши клас на команди, пропонує учням завдання знайти і закреслити фразу, щоб отримати тему сьогоdnішнього уроку. Кожна команда намагається першою виконати завдання і отримати фразу: «В'язання гачком стимулює розумову діяльність» і визначити тему уроку: «Технологія виконання серветки».

На етапі викладу нового матеріалу, попередньо розділивши клас на групи можна поставити перед учнями проблемне запитання. Після обговорення представник кожної групи може озвучити відповідь та пояснити, що їх спонукало прийти до такого висновку. По завершенню

дискусії щодо обговорення напрямів вирішення проблеми вчитель у ході пояснення розкриває учням вирішення проблеми.

На етапі закріплення вивченого матеріалу, наприклад, на тему «Аплікація як вид художнього оздоблення виробів» у 5 класі учнів можна розділити на дві групи: фахівців та журналістів. Фахівці звітують про аплікацію, як вид художнього оздоблення виробів, її види, історію виникнення, а журналісти уважно слухають уявну «прес-конференцію», готують та задають питання. Після чого журналісти отримують завдання підготувати коротку статтю, яка б висвітлювала результати конференції за відповідною темою.

Практикується також поділ класу на декілька груп. Наприклад, під час вибору об'єкту праці для проектування можна створити декілька творчих груп, кожна з яких вивчає один з об'єктів праці: переглядають літературу, аналізують зразки та обґрунтовують важливість та необхідність проектування саме цього об'єкта праці. По завершенню роботи представник кожної групи виступає з доповіддю, де аргументовано намагається довести необхідність проектування саме їх виробу. Учасники інших груп ставлять запитання. Завдання після обговорення прийти до спільного рішення щодо вибору об'єкту проектування одного для всього класу або кожна група може виконувати груповий проект.

Групова діяльність учнів на уроках трудового навчання орієнтує їх на прояв більшої самостійності у пізнавальній діяльності. Групова навчально-трудова діяльністю учнів передбачає такий спосіб їх організації, коли перед усіма утвореними групами одночасно поставлене певне спільне навчальне завдання, яке учні вирішують в межах окремих груп. З боку вчителя цим окремим групам надається додаткова допомога, яка включає в себе план виконання завдання, вказівку на спосіб розв'язання, відповідь щодо технологічної послідовності виготовлення виробу тощо.

Зміст задач, що пропонуються на заняттях при відпрацюванні даної теми, або однаковий для всіх груп учнів або диференційований з

урахуванням їх особливостей. Основу таких завдань складають як навчальні, так і пошукові проблемні задачі. Завдання повинно бути виконано повністю кожним учнем виділених груп. Завдання вважаються виконаними, якщо кожен учень групи зрозумів, як воно виконується і виконає аналогічне завдання самостійно.

В контексті використання колективних форм організації навчальної діяльності, важливим є також метод взаємонавчання запропонований О. Рівінім [1]. Враховуючи особливості трудового навчання саме метод взаємонавчання є одним з важливих засобів залучення до суб'єкт-суб'єктної взаємодії на засадах співпраці, поваги до інших суб'єктів, рефлексії процесу та результатів своєї діяльності.

Важливим у використанні такої форми організації навчально-трудової діяльності є те, що ступінь самостійної роботи учнів зростає. Вчитель організовує роботу груп, допомагає та консультує їх під час здійснення розв'язку технологічних завдань. Групи звітують про виконання завдання не тільки перед вчителем, а й одна перед одною.

Використовувати групову форму організації навчальної діяльності можна і на підсумковому етапі уроку. Наприклад, з метою самоаналізу результатів своєї діяльності можна запропонувати учням, попередньо розділивши їх на групи, сформулювати різні типи запитань один одному та перевірити правильність відповіді однокласника. Зокрема, школярам необхідно сформулювати наступні типи запитань:

- уточнюючі (Чи правильно я зрозумів, що ...? Чи можна сказати, що ...? Чи можна констатувати, що ...?);
- інтерпретаційні (Чому ... ?, У чому причина ...?);
- оціночні (В чому відмінність ...? У чому сильні та слабкі сторони ...?);
- творчі (А що було б ...? Як зміниться ..., якщо ...?);
- практичні (Як зробити так, щоб ...? Як застосувати в житті ...? Де доцільно використати ...?).

Це дозволить не лише здійснити самоаналіз результатів своєї діяльності на уроці трудового навчання, а й залучить учнів до взаємодії. Під час цієї взаємодії кожен має не лише сформулювати питання, а дати можливість зробити це іншому, вислухати відповідь та, при необхідності коректно внести доповнення або роз'яснення. Така форма організації діяльності привчає учнів слухати один одного, аналізувати висловлювання співрозмовників, обґрунтовувати власну точку зору, відстоювати й аргументувати свою думку, приймати спільне рішення.

Зазначимо, що при формуванні груп, на думку деяких дослідників, необхідно враховувати результати вивчення особистого ставлення кожного члена учнівського колективу до колективної діяльності та готовності до неї, основних тенденцій поведінки учня в колективі (залежність, незалежність, товариськість, нетовариськість, «прийняття боротьби», «уникання боротьби»), типів спрямованості особистості (спрямованість на дію, спрямованість на результат, спрямованість на себе), результати діагностики мотивів самоствердження, саморозвитку, прагнення до успіху та запобігання невдачі [3].

Однак, існує підхід, згідно якого достатньо застосовувати й інший метод формування груп, який ґрунтується на соціометричному підході. Оскільки, наприклад, для вивчення кожного розділу або варіативного модуля змінюємо склад групи та її лідерів, тому, при застосуванні соціометричного метода, кожному лідерові пропонується створити власну команду на основі запитання «З ким би Ви хотіли працювати?» [2].

Таким чином, створення сприятливої, комфортної атмосфери стосунків між учасниками педагогічного процесу, встановлення між ними багатоаспектної, глибокої комунікації є умовою оптимального особистісного розвитку кожного учня та однією з важливих умов організації педагогічної взаємодії. Комфортність у педагогічній взаємодії забезпечується міжособистісним сприйняттям суб'єктів педагогічного процесу та, в значній мірі, визначає його ефективність через використання колективних форм

організації навчальної діяльності. Саме колективна діяльність занурює особистість у соціальне мікросередовище, яке сприяє формуванню досвіду взаємодії на засадах співпраці та поваги до інших її учасників.

Література

1. Взаємонавчання учнів. Метод Рівіна [Текст] : метод. збірник / упоряд. І. Рожнятовська. – К. : Видавничий дім «Шкільний світ» : Видавництво Л. Галіцина, 2006. – 128 с.

2. Дегтярьова Г. Педагогічна взаємодія у контексті якісної професійної підготовки фахівців у ПТНЗ // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013 –№ 4. – С. 64-74.

3. Маргулис Е.Д. Коллективная деятельность учащихся. Проблемы обучения (Учеб. метод. пособие). — К.: Выща школа, 1990. — 135 с.

4. Сердюк Т. В. Інтерактивні технології навчання суспільних дисциплін як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації [Текст] : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 «Теорія навчання» / Сердюк Тетяна Василівна ; Кривор. держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг, 2010. – 20 с.